

hvilket må beklages, så meget mere som det næppe havde været umuligt at formå lektor J. W. Klinkby til i tilslutning til fru Boesens levnedstegning at ud-
dybe den karakteristisk af Agnes Smidts kunst, som han har givet i samlingsværket »Nordslesvigs aandelige genforening med Danmark«, der i 1948 blev udgivet af »Historisk samfund«.

Aage Bonde.

A. Svensson: *Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis. I.* (Skrifter, udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland; Kommissionsanstalten, 1955). 264 s.

Man har længe i den historiske litteratur savnet en indgående skildring af Jens Jessen, der fra 1882 til sin død i 1906 var redaktør af Flensborg Avis. Hans indsats som dansk pressemand på en udsat post er kendt og agtet, men hans personlige udvikling, hans politiske holdning til danske og sønderjyske problemer kan nok trænge til nærmere granskning, og ligeledes det modsætningsforhold, der bestod mellem ham og andre ledende danske i Sønderjylland.

Redaktør A. Svensson har adskillige gode forudsætninger for at løse denne opgave. Fra 1903 til 1906 var han journalist ved Flensborg Avis. Rigtig nok var Jessen som de danske nordslesvigeres repræsentant i den tyske rigsdag ofte borte fra bladet, og den sygdom, hvortil grunden var lagt i tyske fængsler, havde allerede mærket ham, men for Svensson blev disse år af grundlæggende betydning. Hele hans politiske indstilling og hans livsholdning er præget af disse år under Jessens vejledning. Han har altid følt sig som Jessens arvtager; en artikelsamling, som han udgav i 1942, kaldte han: »Jessen's testament«, og han har altid lagt vægt på at etablere kontinuitet mellem sin egen og sin lærermeesters politiske opfattelse. Med begejstring og varme gik han i brechen for sin helt, og med energi og til tider med fanatisme har han bekæmpet Jessens modpol i dansk-sønderjysk politik, H. P. Hanssen. Men netop denne stærke partitagen kan også vanskeliggøre opgaven for ham, når det gælder at udrede forholdet mellem disse to.

M. Refslund Poulsen, der var H. P. Hanssens varme tilhænger og trofaste støtte gennem mange år, fortæller i sine nylig udkomne, meget levende og fængslende erindringer, at han var sammen med A. Svensson på et kursus i oplæsning, der blev holdt i Århus under ledelse af pastor Malling fra Odder og Helge Hostrup, mens denne sidste var redaktør af Jysk Morgenblad (1905—11). Under samværet kom forholdet mellem J. Jessen og H. P. Hanssen på tale, og Refslund Poulsen beklagede i samtalens løb det dårlige forhold mellem de to store og mente, at Jessen bar hovedskylden. Svensson var straks i kog. Han slog en knyttæve i bordet og sagde: »Hvis Jessen skulle dø og noget sådant blive sagt, så skal jeg rense hans minde.«

Denne udtalelse ligger nu et halvt hundrede år tilbage i tiden; det er ikke gået så galt for Jessens minde, som Svensson frygtede; en renselse synes ikke påkrævet, derimod er der brug for en indgående skildring af Jens Jessens liv og virke, det har Svensson også søgt at give, men med grundindstillingen i behold. Foreløbig er kun 1. bind, der fører frem til året 1889, udkommet. Først når 2. bind foreligger, vil det være muligt at vurdere helheden, og først da kan man til fulde se, om Svensson har kunnet hæve sig op over sit stof, om han har formået at skifte sol og vind lige, eller om hans sym- og antipatier slår igennem i fremstillingen. I slutningen af det foreliggende bind kan man spore dem, men bindets hovedindhold er en skildring af Jessens barndom, hans *læreår* og hans *lærerår*, og den første hårde tid i redaktørstolen i Flensborg 1882—1889.

Jessen, der var født i 1854, havde uddannet sig til lærer; først da en gerning i en af få danske privatskoler blev ham forment af myndighederne, kom han i 1882 ind i redaktørgerningen. Svensson beretter udførligt om denne overgang og får samtidig lejlighed til at give den gamle overlærer C. F. Monrad, Flensborg, en smuk omtale. Monrad var drivkraften i det danske kulturelle arbejde, indtil H. P. Hanssen kunne tage fat. Gennem en lang række hidtil ukendte breve har Svensson belyst Monrads virksomhed, også hans energiske bestræbelser for at hjælpe Jessen i gang med Flensborg Avis. De første år var meget trange, abonnenterne var få, og først efterhånden lykkedes det i kraft af Jessens fremragende dygtighed som bladmand at sætte holdertallet i vejret og få økonomisk fodfæste.

Jessen slog straks ind på en djærv linje over for den prøjsiske stat og dens organer, og der blev hurtigt anlagt sag imod ham. Adskillige gange blev han idømt hårde fængselsstraffe; de faldt slag i slag. Således afsonede han fra 7. oktober 1886 til 7. februar 1887 en fængselsstraf, for straks derefter at blive indkaldt til at afsone en ny straf, men da var han rejst til Danmark, hvor han hvilede ud i nogen tid, inden han i oktober 1887 meldte sig til ny afsoning, som først var udstået i april 1888. Hans svoger, R. P. Rossen, forestod med dygtighed bladet i de halvandet år, mens Jessen var borte.

I et særligt kapitel skildrer A. Svensson Jessens forhold til dansk politik, som han giver et mere nuanceret billede af, end man hidtil har haft. Jessen var ikke ultra-højre eller forbenet estrupianer, men moderat konservativ, med ikke ringe social forståelse. I et andet kapitel skildres Jessens forbindelse med H. V. Clausen, der, før han i 1887 trådte i nært samarbejde med H. P. Hanssen, havde stået Jessen nær. Men man savner et særligt kapitel om Jessens holdning til striden, om de danske landdagsmænd skulle aflægge ed på den prøjsiske forfatning eller ikke, en strid, som satte sit afgørende præg på Nordslesvig i 1880'erne.

Man savner også en bredere stillingtagen til den danske folkehøjskole. Svensson omtaler fortrinsvis forholdet i forbindelse med nogle artikler fra 1888, da Jessen var nået til den opfattelse, at han i fremtiden sandsynligvis ville få grund til at anbefale den danske folkehøjskole til sine landsmænd. Men det er temmelig post festum. For Jessens uvilje imod den danske folkehøjskole, som han gav stærke udtryk for i 1880'erne, er med til at forklare det modsætningsforhold, hvori han kom til andre sønderjyder, først og fremmest til H. P. Hanssen. Problemet blev særlig brændende, da Sønderjylland efterhånden blev blottet for danske undervisningsanstalter og som skolens fortyskning skred frem. Et par ord om uddannelsesmulighederne vil tjene til at forklare højskolens plads i billedet.

De danske sønderjyder havde i tiden mellem 1864 og 1914 store besværigheder, når de søgte højere uddannelse. De unge danskuddannede akademikere måtte almindeligvis søge virkefelt i kongeriget; først i de sidste år før 1914 fandt en lille kreds af danske akademikere plads i pressen og i frimenighedskirkerne. Gik de unge akademikere sydpå, satte de tyske universiteter deres uafviskelige stempel på dem, hvor stærkt det danske sindelag end måtte blive bevaret.

I de første 20 år efter 1864 var der dog mulighed for at få en dansk seminariuddannelse, selv om undervisningens ånd var tysk. Indtil 1884 havde nemlig seminariet i Tønder en dansk afdeling, og trods undervisningens mangler er adskillige forgrundsfigurer i det danske arbejde udgået herfra; Jens Jessen selv står forrest iblandt dem, men fra 1880'erne søgte unge sønderjyder i sti-

gende tal til danske højskoler for at få umiddelbar forbindelse med dansk ånd og kultur; H. P. Hanssen er den betydeligste iblandt dem. Ved vurderingen af den modsætning, der gjorde sig gældende mellem disse to, er det af betydning at klargøre sig forskellen i den måde, hvorpå de havde tilegnet sig dansk kultur.

Da der fra en ung sønderjyde, der var udgået fra en højskole, kom kritik af den politik, der førtes i Sønderjylland, af den sønderjyske presses stilling til indre danske modsætninger m. m., reagerede den seminarieuddannede Jessen meget heftigt og ofte arrogant. Denne debat for og imod højskolerne og de problemer, der dermed fulgte, gør Svensson kun lidt ud af. Det kan undre så meget mere, som Svensson i en tidligere afhandling om Jens Jessen har citeret nogle udtalelser, som Jessen i 1897 fremsatte over for landstingsmand Villars Lunn (Sydslesvig gennem tiderne, side 1191): »I firserne begyndte der efterhånden i *Højskolebladet* og en del andre venstreblade at fremkomme artikler med angreb på den hidtilværende ledelse i Det danske Sønderjylland, på paragraf 5, den historiske ret o. s. v. Flensborg Avis skrev skarpt imod disse angreb fra »unge« — engang til eksempel under overskriften »Ægget vil lære hønen« — uden foreløbig at kende noget til forfatteren eller forfatterne. Senere fulgte i de samme blade stærke angreb på Flensborg Avis og på mig personlig«.

H. P. Hanssen har i sine erindringer gjort rede for sit syn på denne konflikt; og det havde nu været på sin plads at få spørgsmålet belyst ved en gennemgang af artiklerne. I Flensborg Avis kaldtes *Højskolebladet* for »et obskurt almueblad«, ordene var C. F. Monrads, men måtte opfattes som bladets mening. Det havde været af væsentlig interesse at få rede på, hvad Jessen forstod ved personlige angreb i denne forbindelse, og hvorledes de saglige modsætninger gjorde sig gældende ved siden af de personlige. På ét punkt var de to modstandere enige; begge mente, at de unge sønderjyder måtte aftjene deres værnepligt for at bevare retten til at blive i hjemstavnen.

H. P. Hanssen karakteriserer utvivlsomt i sine erindringer Jessens standpunkt som mere ultrahøjre, end det faktisk var, medens Jessen med urette ville gøre H. P. Hanssen til radikal venstremand. H. P. Hanssen hørte altid til på venstres moderate fløj, bl. a. netop i forsvarsspørgsmålet. Hans erindringer giver klare vidnesbyrd derom.

I 1887 traf Jessen og H. P. Hanssen hinanden for første gang ved en fest for digteren Hostrup på Skodsborg. I den tidligere omtalte redegørelse for 1897 siger Jessen: »Vi havde kun talt nogle få minutter sammen, da vi var bunduenige på grund af hr. Hanssens fornægtelse af retten i paragraf 5. Hans standpunkt i denne henseende, hans uvenlige stemning imod kongehuset, senere hans ukloge vedvarende angreb på Rusland, hans urimelige sammenligning af os med finlænderne, hans påpegning af russisk barbari i Polen, fremdeles hans anbefalinger af, at tysk kapital blev sat fast i Nordslesvig (penge fra Kiel), var lige saa mange saglige grunde til at danne en kløft mellem ham og mig.«

Denne udtalelse, hvoraf kun første del har betydning i denne forbindelse, har Svensson ikke benyttet i den foreliggende fremstilling så lidt som H. P. Hanssens skildring i sine erindringer. Han citerer derimod en udtalelse af H. V. Clausen, der langt senere har fortalt, at han havde ført Jessen og H. P. Hanssen sammen, for at de muligvis kunne enes om fælles eller sideordnet arbejde. H. P. Hanssen holdt foredrag om sine fremtidsplaner, mens Jessen var tavs; og Svensson finder dette meget naturligt. »Hvad var der vel andet at gøre for Jessen i den givne situation end at lytte i tavshed, når den næsten en halv snes år yngre H. P. Hanssen holdt foredrag for ham?«

Ja, der var jo også den mulighed, at Jessen kunne have gjort rede for *sin* opfattelse. Det blev ofte anført af Jessen i polemikken i 1880'erne, at han anså H. P. Hanssen for at være for grøn til at rette kritik mod hævdvundne opfattelser eller til at fremsætte forslag om ændrede politiske signaler; men var aldersforskellen nu ret beset så stor? Jessen var født 1854, H. P. Hanssen 1862. Da H. V. Clausen bragte dem sammen, var H. P. Hanssen 25 år og Jessen 33; skulle der ikke kunne føres en samtale på lige fod mellem to mænd på disse alderstrin? H. P. Hanssen kom fra første færd i tillidsfuldt samarbejde ikke alene med den langt ældre rigsdagsmand Gustav Johannsen og med landdagsmand Hans Lassen, men tillige med I. N. H. Skrumsager, der havde været modstander af, at de dansksindede landdagsmænd aflagde ed på den prøjsiske forfatning. Da H. P. Hanssen i 1888 fik oprettet den nordslesvigske vælgerforening, blev der dermed slået bro over kløften mellem edsaflæggere og edsnægttere. Jessen fortsatte senere for sit eget vedkommende edsnægterstandpunktet, men det ville have været interessant at få en mere indgående skildring af hans stilling, da dette politiske, strømskifte fandt sted.

I skildringen af vælgerforeningens oprettelse har Svensson gjort fremstillingen for snæver. Foreningens oprettelse var bedre forberedt, end det fremgår af hans skildring, og Jessens kritiske holdning over for foreningen, og hans betænkeligheder ved dens oprettelse, kunne nok motivere, at han ikke ved første valg blev indvalgt i bestyrelsen. Når man allerede året efter ændrede vedtægterne, så Jessen kunne komme med, kan vel dette opfattes som et vidnesbyrd om, at man satte sagen over personen. Der er ingen tvivl om, at Jessen følte sig politisk isoleret ved vælgerforeningens dannelse. Det har muligvis været medvirkende, at han fra oktober 1886 til april 1888 havde været uden for dagens politiske arbejde.

Det er i alt fald meget ejendommeligt, at Jessen i 1888 ikke stod i umiddelbar kontakt med den kreds, der i 1880'erne havde hævdet edsnægterstandpunktet, men som nu gik med til at oprette vælgerforeningen.

I det foreliggende bind er Svensson gået let hen over optakten til de kendte modsætninger; den grundighed, der præger andre kapitler, kommer ikke til udtryk på de kritiske punkter. Der er imidlertid anledning til foreløbig at sige tak for gennemgangen af Jessens personlige forudsætninger, hans uddannelse, hans forhold til C. F. Monrad, til H. V. Clausen, hans kamp mod de tyske domstole og hans syn på den danske regerings politik, og så må en samlet vurdering af værket vente, til også andet bind foreligger; det imødeses med spænding.

Troels Fink.